

Yayın Geliş Tarihi: 21.04.2017
Yayına Kabul Tarihi: 01.10.2018
Online Yayın Tarihi: 26.12.2018
http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.307465

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 20, Sayı: 4, Yıl: 2018, Sayfa: 603-619
ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

**TANZİMAT, HAYIRSEVERLİK VE KADIN:
FILLES DE LA CHARITÉ RAHİBELERİNİN OSMANLI
İMPARATORLUĞU TOPRAKLARINA GELİŞİ VE İSTANBUL'DAKİ İLK
YILLARI**

Ceren Gülser İLİKAN RASİMOĞLU*

Öz

Bu makale, Filles de la Charité isimli Fransız hemşirelik cemaatine mensup rahibelerin Osmanlı topraklarına gelişlerini konu etmektedir. Adı geçen rahibeler, diğer isimleriyle sörler, Fransa'da Saint Vincent de Paul tarafından kurulan Lazarist tarikatına bağlı olarak çalışmaya başlamış, 19. Yüzyılın değişen dünyasının bir parçası olmaya karar vermişler ve misyonerlik faaliyetleri gereğince Doğu misyonlarını Çin, İran, Osmanlı gibi topraklarda sürdürmeye başlamışlardır. Makale Fransız kaynaklarından ve cemaatin kendi yıllıklarından (Annales de la Congrégation de la Mission et des Filles de la Charité) istifade edilerek sörlerin İstanbul ve İzmir'e gelişlerinin genel anlamda küreselleşme ve Osmanlı İmparatorluğu özelinde de Doğu sorunu, kapitülasyonların genişlemesi ve Tanzimat ile mümkün olabildiğini iddia etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Misyonerlik, Katolik Cemaati, Tıp Tarihi, Tanzimat, Filles de La Charité.

**TANZİMAT, CHARITY AND WOMAN:
THE ARRIVAL OF THE FILLES DE LA CHARITÉ TO THE OTTOMAN
STATE AND THEIR EARLY YEARS IN ISTANBUL**

Abstract

This article deals with the arrival of members of the French sisters, Filles de la Charité, founded as a nurse community, into the Ottoman lands. The said sisters, which began to work under the Lazarist order established by Saint Vincent de Paul in France, decided to become part of the changing world of the 19th Century and as part of their missionary activities, to carry out the Eastern missions in lands such as China, Iran and Ottoman. The article claims that the arrival of the sisters to Istanbul and Izmir could be

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

İlikan Rasimoğlu, C. G. (2018). Tanzimat, hayırseverlik ve kadın: Filles de la Charité rahibelerinin Osmanlı İmparatorluğu topraklarına geliş ve İstanbul'daki ilk yılları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (4), 603-619.

* Dr. Öğr. Üyesi, Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, ORCID: 0000-0001-7586-4813, cerenilikan@gmail.com

possible through globalization, the Eastern question, the expansion of capitulations and the Tanzimat, by an analysis of French sources and the community's annuals (Annales de la Congrégation de la Mission et des Filles de la Charité).

Keywords: *Missionary Activities, Catholic Community, History of Medicine, Tanzimat, Filles de La Charité.*

GİRİŞ

Antik dönemde hemşirelik hizmetlerinin verildiği yerler, haneler, bilinen ilk eğitilmiş hemşireler ise Hipokratik dönemde hizmet vermiş olan erkeklerdi. Bu kişiler hekimlere asiste ediyor, kadınlar ise evlerde hasta bakıyordu. Antik Hindistan'da da erkek olan hastane hemşireleri ilaç yapımı ve uygulamasını da bilen kişilerdi. Antik Roma'da ise hasta bakımı askerlerin elindeydi. Bilindiği kadarıyla 4. Yüzyıl sonlarında kadınlar genellikle manastırların ve hayırseverlik kuruluşlarının yanına kurulan ve imparatorların ve ileri gelenlerin fonlamasıyla ayakta kalan Bizans hastanelerinde hemşirelik yapıyordu. 1043 senesinde Aziz Benediktus'un fermanıyla Kudüs civarındaki Aziz Lazarus Hastanesi'nde sağlık hizmeti vermek üzere bir tarikat kuruldu. Burada Hospitalier Şövalyeleri, St Jean Şövalyeleri, Töton Şövalyeleri ve Aziz Lazarus Şövalyeleri hemşirelik yapmıştı (Yıldırım, 2014: 18-20).

Kadınların hemşirelik hizmeti vermesi ise *Filles de la Charité* (Yardımsever Rahibeler Cemaati) ile kurumsallaştı. Bu cemaate bağlı sörlerin temel cerrahi bilgileri vardı, aralarından bazıları bisturi gibi aletler kullanmaktaydı. Sörler özellikle hastanelerin kadın koşullarının hekimi durumundaydılar. Bunun sebebi bu koşullara bekâr cerrah çıraklarının girememesiydi. Sörler ayrıca pansuman ya da lapa uygulamaları da gerçekleştirmekteydi. Fransız Devrimi'nin ardından 1792'de faaliyetlerine son verildi ve bir kısmı giyotinle idam edildi fakat daha sonra idari işlerden ve tıbbi müdahaleden uzak durmaları kaydıyla sadece hasta bakımıyla ilgilenmelerine yeniden izin verildi (Yıldırım, 2014: 21-22).

Bu makale, *Filles de la Charité* cemaati mensuplarının Osmanlı topraklarına gelişlerini ve İstanbul'daki ilk yıllarını konu etmektedir. Adı geçen rahibeler, diğer isimleriyle sörler, Fransa'da Saint Vincent de Paul tarafından kurulan Lazarist tarikatına bağlı olarak çalışmaya başlamış, 19. Yüzyılın küresel yapısına adapte olma arzusu ve misyonerlik faaliyetleri gereğince Doğu misyonlarını Çin, İran, Osmanlı gibi topraklarda sürdürmeye başlamışlardır. Makale Fransız kaynaklarından ve cemaatin kendi yıllıklarından (*Annales de la Congrégation de la Mission et de la Compagnie des Filles de la Charité*) istifade edilerek rahibelerin İstanbul ve İzmir'e gelişlerinin genel anlamda küreselleşme ve Osmanlı İmparatorluğu özelinde de Doğu sorunu, kapitülasyonların genişlemesi ve Tanzimat ile mümkün olabildiğini iddia etmektedir.

FILLES DE LA CHARITÉ CEMAATI

17. Yüzyıl'ın ikinci yarısı, Fransa'da hayırseverlik faaliyetlerinin zirveye ulaştığı bir dönemdi: 29 hastane cemaatinin 20 tanesi 14. Louis döneminde açılmıştı. 18. Yüzyılda da şifa dağıtan kadın cemaatlerinin varlıkları azalmamış; *Filles de la Sagesse, Filles de la Charité, Soeurs de Nevers, Soeurs de Chartres* gibi cemaatlerin başını çektiği bir yayılma dönemine girilmişti (Diebolt, 2013: 7). Ortaçağ'da pek çok hastanede hizmet veren hemşire cemaatleri Ortaçağ'ın sonunda gözden düşmüşler ve 1600'lere gelindiğinde neredeyse yok olmuşlardı; onların yeniden canlanmaları büyük ölçüde Vincent de Paul'ün çalışmalarının sonucuydu.

Taşradaki halkın genellikle ya rahiplerden uzakta bulduklarını ya da rahiplerle irtibat imkanlarının kısıtlı olduğunu, dolayısıyla dini propagandanın uzak olduklarını gözlemleyen Saint Vincent de Paul 1625'te Lazarist cemaatini kurmuş; hem coğrafi (Korsika, Madagaskar gibi) hem de toplumsal (mahkumlar, dilenciler, kürek esirleri, askerler gibi) olarak uzak olan herkese yakınlaşmayı görev edinmişti (Jones: 1989: 91). Clicity papazlığı döneminde saray eşrafı ile yakın ilişkiler kurarak 1617'de *Dames de la Charité* (Yardımsever Kadınlar Cemaati) isminde bir topluluk oluşturup aynı ve nakdi yardım toplamalarını sağlamış; bir Dominiken manastırında eğitim almış olan Louise de Marillac ile de bu buluşmalar sayesinde tanışmıştı. 1633'te Louise de Marillac bir şifa ekibi kurmak için Saint Vincent de Paul'e bağlanmış ve *Filles de la Charité* ismiyle bilinen hemşirelik cemaati ortaya çıkmıştı (Diebolt, 2013: 8).

Bu sörlere genellikle yoksul toplumsal gruplardan geliyordu ve tüm iyi hastanelerin talep ettiği saymanlık, personel idareciliği, gündelik ev işleriyle uğraşma ve temel hasta bakımı türü işleri sorunsuzca yerine getirebiliyorlardı. Bu hemşirelik tipi hem ruhban sınıfına hem de laik çevrelere hitap edebiliyordu. Cemaat kısa süre içerisinde tüm ülkede faaliyet göstermeye başladı ve kendisine benzeyen pek çok cemaate ilham kaynağı oldu. Bu cemaatler hemşirelikten eğitime, ev bakımına kadar pek çok işe kendilerini adanmışlardı (Jones, 1989: 38).

Sörlere hem hastanelerde hem de hastaların evlerinde bakım hizmeti vermeye başladı. Hasta bakımının dışında rahibelerin tıbbi görevleri de bulunmaktaydı. Çalıştıkları kurumlarda hastane eczanesini işletiyorlardı. Dolayısıyla sörlere geliş ile beraber, 16. Yüzyıla kadar varlığı sürdürebilmiş olan hastane idarecileriyle eczacı loncaları arasındaki ittifak artık son bulmuştu. Sörlere bazı temel cerrahi bilgilere de sahiptiler, içinde bistüri ve benzeri cerrahi aletler olan bir kutu taşımaktaydılar. Aslında hekimlere tabi olsalar da en azından ilk yıllarda hekim ve cerrahlara ait işleri yapabiliyorlardı. Kendilerini çırak statüsünde olan cerrahlardan daha üst konumda görmekte; özellikle bekar olan cerrah çıraklarını kadın koşullarından uzak tutmakta, pansuman yapmak ya da lapa koymak gibi temel cerrahi işlemleri kendileri yapmakta, yemeğin pişirilmesi ve dağıtımını yetkisini de üstlenmekteydiler (Jones, 1989: 15). Böyle bir cemaate dahil olmak, pek çok kadının sahip olamadığı sorumluluk ve etkiyi veriyordu. 1789'a gelindiğinde neredeyse tüm hayırsever kurumlarda bu tür kadınlar çalışmaktaydı.

Sörler cemaatin ilk zamanlarında “yoksul hastaların hizmetkârları” olarak da anılıyordu (Jones, 1989: 90).

Fransız yoksul bakımının niteliğini oluşturan şey hastane finansmanının hayırseverlik güdüsüyle belirlenmesi; bakım sistemlerin önemini belirleyen şey ise *Filles de la Charité*'nin etkinliği idi. Devrim zamanı zarar görmüşler ve hedef haline gelmişlerdi ama Napoleon'un gelişiyle beraber yeniden eski güçlerine kavuşmuşlardı (Jones, 1989: 6). Osmanlı İmparatorluğu'na gelişi ise kapitülasyonların niteliğinin değişmesi ve Tanzimat'ın getirdiği yenilikçi ortam ile beraber, Fransa'da Devrim sonrası dini cemaatlerin yeniden itibar kazanıp siyasete eklenerek Avrupa dışına çıkmaları sonucu gerçekleşecekti.

KAPİTÜLASYONLAR, TANZİMAT VE FRANSIZ-OSMANLI İLİŞKİLERİ

Kapitülasyonlar en genel anlamıyla bir ülkedeki yabancılara verilen imtiyazlardır; Osmanlı özelinde ise “bir ülkedeki yabancılar” ifadesi “Osmanlı tebaası olmayan Avrupalılar” anlamında kullanılmaktaydı (Tulasoğlu, 2015: 252). Osmanlı İmparatorluğu'nun Hıristiyan Batı dünyası ile buluşmasının vesilesi Akdeniz'di (Abulafia, 2011), yabancı tüccarlar en karlı bölge olduğundan Akdeniz çevresine yerleşmek için çaba gösteriyorlardı. Osmanlılar da yeni fethettikleri bölgelerdeki yabancı tüccar kolonilerinin imtiyazları iptal etmemiş, tersine kendi siyasi ve mali çıkarlarını da gözeterek bu imtiyazların geliştirilmesini sağlamışlardı (Tulasoğlu, 2015: 252).

1536'da Fransızlara tanınan kapitülasyonlar ile diğer devletler için de örnek teşkil edecek bir ikili ilişki tesis edilmişti (Yorulmaz, 2000: 698). Bundan sonra sefaretin koruması altında Fransız dindarları için bir hane kurulacak ve hem Fransız tebaası için hem de imparatorlukta Hıristiyanlar için dini işlevlerin yerine getirilmesine izin verilecekti (Piolet, 1902-1903: 49). 1604, 1673 ve 1740 tarihli kapitülasyonlarda himaye konusu giderek genişletilmişti. Örneğin 20 Mayıs 1604'te kabul edilen kapitülasyonun 4 ve 5. Maddelerinin hükümleri Fransa'ya Katolikleri himaye hakkını açıkça vermekteydi. Bunun ardından tüccarlara yardım edecek konsolosluklar açıldı ve himaye hakkı bu konsolosluklar vasıtasıyla kullanılmaya başlandı (Haydaroğlu, 1990: 14-15). Diğer bir deyişle, Avrupa elçilikleri, kendilerine verilen imtiyazları, kendileri için çalışan Osmanlı Hıristiyan tebaası için de geçerli kılmaktaydı. 1675'te İngiltere'ye, 1718'de Avusturya'ya tanınan imtiyazların devamı, 1768-1774 Savaşı'nın ardından bu sefer Rusya için gelmişti. 3. Selim döneminde aynı haklar elçiliklerin vilayetlerdeki konsolosluklarına da verildi (Berkes, 2002: 152).

18. Yüzyıl'da Osmanlı Devleti'nin karşısına çıkan sorunlar sonucunda Fransa, özellikle 1740 Kapitülasyonu ile Osmanlı İmparatorluğu içindeki en imtiyazlı devlet haline gelmişti (Yorulmaz, 2000: 699). Bu kapitülasyonlar, daha evvelden Katolikler ile ilgili konulara müdahil olan Venedik ve Cenovalıları geri plana atarak Fransız elçilerini hakim duruma getirmişti. Kilise mensuplarının

dertleri merkeze Fransız papazlar vasıtasıyla iletmeye başlandı, bu durum da giderek Fransız tüccarlarının Balkanlar'a ve Yakın Doğu'ya yerleşme eğilimini arttırarak Latin Kilisesi'nin nüfuzunu daha evvelden görülmedik coğrafyalara ulaştırdı (Frazee, 2009: 80).

Osmanlıların verdiği kapitülasyon hakkında faydalanarak Osmanlı topraklarına adım atan ilk Katolik misyonerler İstanbul'a gelen Cizvit rahipleriydi. Beyoğlu ve Galata Katolikleri Papa'dan İstanbul'a birkaç misyoneri göndermesini istemişti, bunun üzerine de beş rahip 8 Kasım 1583'te gelmişti (Bozkurt, 2011: 135). 18 Kasım 1583'te Galata Saint-Benoît Manastır ve Kilisesi'ne yerleşmişler ve burada bir okul açarak faaliyetlerine başlamışlardı. 1586'da bir salgın hastalıktan ötürü bu mektep kapanmış ve ancak 1609'da Saint Benoît ismiyle yeniden faaliyete geçebilmişti. Osman Nuri Ergin'in, Saint Michel Lisesi öğretmenlerinden Frère Imbert Stanislas'ın notlarından aktardığına göre bu okula anne babalar da çocuklarıyla birlikte derslerden istifade etmekteydi (Ergin, 1977: 769-770).

Daha sonra diğer Katolik misyonerleri de Osmanlı topraklarına gelmeye başladı.¹ Fransa ve diğer Avrupa devletleri, Osmanlı İmparatorluğu içindeki topluluklar ve özellikle Hıristiyanlar üzerindeki himaye hakkını kullanmaktaydılar. Fransızlar Doğu'daki Latin Katolikleri, vakıflarını, okullarını, dispanserlerini, hastanelerini ve benzeri kurumları himaye yetkisini kapitülasyonlardan aldıklarını ifade etmekteydi (Yorulmaz, 2000: 702).

Katolik misyonerlerin Doğu ve Ortadoğu'ya ilk geliş amaçları buradaki Hıristiyanları Katolikliğe ihtida ettirmektir, Müslümanların zaten kitlesel olarak din değiştirmeleri beklenmiyordu.² Misyonerler Hıristiyanları ancak yeterince gençken tanıdıklarında ve onlara pratik fayda sağladıklarında bunun mümkün olabileceğini düşünüyordu. Okullar ve hastaneler bahsedilen stratejiye son derece uygun düşüyordu ve Katolik rahibelere de alan açıyordu. Fransa'nın devletle organik bağı olan misyonerleri olan Lazaristler'e bağlı olarak hareket eden *Filles de la*

¹ Bunlardan bazıları Convantyonel Dominicain rahipleri, Capucin'ler, Observant'lar, Riformati'ler, Lazarist'ler, Filles de la Charité rahibeleri, Ecoles Chretiennes rahipleri, Notre Dame de Sion rahibeleri, Gürcü Katolik rahip ve rahibeleri, İtalyan Ivrea rahibeleri, Fransiscaine rahibeleri, Dominicaine rahibeleri, Assomption rahibeleri, Assomption rahipleri, Calais'li Fransiscaine rahibeleri, Mariste rahipleri, Petits Soeurs des Pauvres, Soeurs de l'Immaculée Conception de Lourdes ve Saliesienler'di (Bozkurt, 2011: 136, dipnot 28).

² Misyonerler genellikle Hıristiyan milletlerin arasında yaşamaktaydı (Davison, 2016:139). Ayrıca İslam'dan din değiştirmeye yönelik tutum, her iki yöndeki din değiştirmelere eşitlikle davranmaya meyyal bir tutum değildi. Bunun bir örneği 1876'da Selanik'te gerçekleşmiş, bir Bulgar kızı Selanik'e gelip yetkililere Ortodoksluktan İslam'a geçtiğini ifade etmişti. Şehirdeki bazı Yunanlılar din değiştirmesini önlemek için onu kaçırdığında öfkeli bir Müslüman kalabalık onu aramaya çıkmış ve Türk valiyle birlikte bir camiye sığınan Fransa ve Alman konsoloslarını öldürmüştü (Davison, 2016: 187).

Charité'nin Osmanlı topraklarına ilk gelen sörler olması bu bakımdan şaşkırtıcı değildi (Burrows, 1986: 115).

Daha 19. Yüzyıl başlamadan, kapitülasyonlar yabancıların Osmanlı topraklarında güvenle dolaşmalarının ötesinde bir anlam taşımaya başlamış, bundan yararlananları hukuken özellikli bir statüye kavuşturmuş, hatta bu nedenle Osmanlı tebaası olan gayrimüslimler arasında pek çok kişi yabancı konsolosluklara başvurarak onların korumaları altına girmeye başlamıştı (Tulasoğlu, 2015: 257). Kapitülasyonların uygulamasındaki bu değişim, devletlerarası güç dengesinin değişiminin bir işaretiydi. Akdeniz ticaretinin rekabetçi doğası kapitülasyonlar rekabetini de en başından beri beraberinde getirmiş ve Osmanlı özelinde İngiltere ile Fransa'nın konsolosluk ve tüccarlarının statülerini devamlı genişletmeye çalışmalarıyla sonuçlanmıştı (Eldem, 2006: 283-334). Fransa'nın 19. Yüzyıl boyunca Doğu'da ticarete düşüş yaşarken Fransızcanın hala en çok konuşulan ve yazılan yabancı dil olması ve nihayetinde Tercüme Odası'nda Fransızca bilgisinin elzem olması, bu güç dengesinin bir işaretiydi (Burrows, 1986: 110).

Kapitülasyonların hacmi genişlerken, Osmanlı İmparatorluğu "yeni nizam" olarak adlandırılan bir döneme giriyordu. Tanzimat, "reformların süreklileşmesi ve yoğunlaşması" anlamına geliyordu. Tanzimat, "bir yandan yaklaşan çöküş tehlikesini haber veren bir buhranlar dönemi, bir yandan da yenilenişe delalet eden bir reformlarda hızlanma dönemi." (Findley, 2011: 40). Değişimin temel niteliği, evrensel hukuk sistemini getirmesiydi. Düzenlemelerin ana hatları 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayunu, 1856 Islahat Fermanı ve 1876 Kanun-ı Esasi'ydi. Yeni kanunların temelinde Ceza Kanunu (1840, 1851 ve 1858), Ticaret Kanunu (1850, 1863), Mecelle (1870-77), Arazi Kanunu (1858) gibi kanunlar vardı ve ortaya çıkışları nizami mahkemeler ağının ortaya çıkışıyla eş zamanlıydı. 1838 Serbest Ticaret Anlaşması ile beraber düşünüldüğünde Tanzimat aynı zamanda hem kamuda hem özel sektörde modern iktisadi ve finansal kurumların da ortaya çıkışı anlamına geliyordu: Böylelikle İstanbul, İzmir, Selanik gibi liman kentleri giderek zenginleşiyordu (Toprak, 1992: 62).

Kapitülasyonlar gereğince, imparatorlukta yaşayan Hıristiyanların hamisi olabilmek için o ülkede yaşayan yabancı statüsünde olmak gerekiyordu; dolayısıyla Osmanlı gayrimüslimleri ile Batı arasındaki iletişim, bu ahidnameler vasıtasıyla kurulabiliyordu (Burrows, 1986: 112). Bu da, Fransa'nın Osmanlı topraklarındaki etkisinin önemli ölçüde misyonerler vasıtasıyla ortaya konması anlamına geliyordu. Fransa Hükümeti'nin sörleri, yani Müslüman kadınların aksine sokaklarda serbestçe dolaşacak, hasta bakacak olan kişileri göndermesinin tam da Tanzimat Dönemi'ne denk gelmesi "Müslümanların ülkesi"nin artık daha güvenli ve Batılı fikirlere daha açık olduğu yönündeki düşüncenin bir sonucuydu. Oysa bahsi geçen kadınlar bir yandan heyecan içindeydilerse de bir yandan da kendilerini İstanbul'a taşıyan gemide karşılaşacaklarının bilinmezliğinden ötürü kaygılarla boğuşmaktaydılar (Glutz-Ruedin, 2014).

Paris'teki Lazaristler'in genel sekreteri, iki cemaatin 1843 ve 1874'te başrahibi olan M. Etienne'e İstanbul'dan 25 Mart 1854 tarihinde yazmış olduğu mektupta Doğu bölgesi sorumlu rahibi M. Boré de Tanzimat'ın yarattığı ve Osmanlı'yı oluşturan milletler arasında yaratılacak güvene dayalı ortamdan bahsediyordu. 2. Mahmut'un Yeniçeri Ocağı'nı ilga etmesinin, sultanın artık cami dışında Müslümanları değil sadece tebaasını gördüğü anlamına geldiğini ve bu bakış açısının önemli bir değişim olduğunu yazıyordu. Abdülmecid'in Tanzimat reformlarının da her ne kadar o zamana kadar kısmen özerkliğini koruyabilmiş bölgelerde ilk anda tepkiyle karşılanmış olsa da ulusal birliğe doğru ilerleyen bir yol açtığını düşünüyordu. Bu konuda henüz rüştünü ispat etmediğini düşündüğü Osmanlı İmparatorluğu'nun bir eğitime ihtiyacı olduğunu, burada *Providence'a* (*Filles de la Charité* sörlerinin Saint Benoît'da kurmuş oldukları hane) görev düşüğünü ifade ediyordu. Lazarist rahipler ilkokul çağındaki her din ve milletten çocuğun eğitimi ile ilgilenirken, rahibelere düşen görev rahiplere düşen eğitim hizmetini kız öğrencilere sunmanın dışında genç hanımlara dikiş nakış gibi el işleri öğretmek, pansuman yapmak ve hasta ziyaretleri gerçekleştirmektir (Annales 19, 1854: 133-178).³ Saint Benoît'nın müdürü M. Leleu de Avrupalıların Doğu'da eskiye göre daha rahat hareket etme fırsatından İstanbul'da kız ve erkek çocukların hem ahlaki hem dünyevi eğitimi için okullar açmak için kullanmıştı (Dr. Verrollot, 1857: 78).

RAHİBELERİN OSMANLI İMPARATORLUĞU TOPRAKLARINA GELİŞİ

Ekim 1789'da Fransız hükümeti kilisenin tüm malvarlığına el koydu, 1790 Anayasası tüm misyoner cemaatleri dağıttı ve kilisenin imtiyazlarını elinden aldı, bu durum en çok Fransız Capucinler'i ve Lazaristler'i etkileyecekti. Yine de Fransız Ulusal Meclisi ve onu takip eden hükümetler misyonerlik faaliyetlerini, dini cemaatlerin Doğu'da Fransa'yı temsil etmesinden ötürü bütünüyle ortadan kaldırmaktan imtina etmişlerdi. Paris'ten konsolosluklara gönderilen talimat, misyonerlerin mümkünse yerlerinde kalmaları yönündeydi (Frazee, 2009: 204). Devrim sonrasında Fransa'da Lazarist cemaati yeniden sağlık, eğitim ve yardım hizmeti verme hakkı kazandı. Özellikle bir rahibe adayı 1830'da Bakire Meryem'i gördüğünü iddia edince de sörlerin takipçisi daha da arttı ve 19. Yüzyıl boyunca kadınların mensubu olduğu en büyük cemaat haline geldi; 1823-24'te 2000 olan sayısı 1861'de 7000 kişiye ulaşmıştı. Cemaat liderleri artık kadın ve erkek mensuplarıyla beraber kıtalar ötesi misyonlarda faaliyet göstermek istiyordu (Curtis, 2012: 90).

³ Cemaatin yıllıkları olan *Annales de la Congrégation de la Mission* metinde bundan sonra *Annales* olarak kısaltılacak ve cilt ve yıl numarası ile beraber verilecektir. Dolayısıyla metnin içindeki ifade « *Annales de la Congrégation de la Mission* »; Cilt 19; 1854: 133-178 »i ifade etmektedir.

19. Yüzyıl başına kadar dünya üzerinde çok az sayıda kadın misyoner bulunmaktaydı. *Filles de la Charité* rahibeleri Devrim'e kadar İtalya ve Polonya'dan daha uzağa gitmemişti. Devrim sonrasında ise kadın cemaatlerin sayısı birden arttı: Bu cemaatler Devrim'in ortadan kaldırdığı manastır tarikatlarının yarattığı boşluğu dolduruyordu. 1800-1880 arasında 400'e yakın aktif cemaat ortaya çıkmıştı ve 1861 sayımlarına göre Fransa'da 90,000 cemaat üyesi kadın vardı (Langlois, 1984: 38). Aslında sörler Fransa taşrasında geliştirdikleri hayır örgütlenmesi biçimini gittikleri yerlere taşımışlardı: Bu da açları doyurmak, eğitimsizleri eğitmek, yoksullara yardım etmek ve hastaları iyileştirmek şeklinde özetlenebilirdi (Curtis and Dorothée, 2010: 5-8).

Sörleri Osmanlı topraklarına gönderme fikri Fransa kendisini Ortadoğu'ya gönderdiğinde Osmanlı ile ilgilenmeye başlamış olan M. Etienne'e aitti. Sörlerin üstlendikleri faaliyetler arasında eğitim, sadaka dağıtımı, sağlık hizmetleri, hasta ve yoksullara yapılan ev ziyaretleri, yetimlerin ve sokak çocuklarının bakımı bulunmaktaydı. Bu faaliyetler, Lazarist rahipler de dahil olmak üzere erkekler tarafından yerine getirilmiyordu zira kadınların girebildiği alanlara erkeklerin girmesi mümkün değildi (Curtis, 2012: 90-92). Aslında sörleri Doğu'ya gönderirken akıllardan geçen sadece eğitimle ilgili işler yürütmek ve bölgenin akil insanları ancak elli kadar genç kızın toplanabileceğini söylemişlerdi. Hatta kimileri bu girişimi pervasızca bulmuştu (Annales 10, 1845: 8).

1835'te, Fransa'da Maliye Bakanlığı bir proje vasıtasıyla başta İstanbul ve İskenderiye olmak üzere Doğu ve Fransa'yı deniz yolu ile birbirine bağlamaya çalışıyordu. Bunun için biri Marsilya-İstanbul arasında (bu hat İzmir'den de geçiyordu), diğeri ise Pire'yi İskenderiye'ye bağlayan iki hat oluşturulmuştu (Berneron Couvenhes, 2007: 43-44). Özellikle 1830'lu yıllarda demiryollarının çalışması, gemiciliği tehlikeye atmış ve Fransa'da *Messageries Royales* (daha sonra *Messageries Nationales*)'in faaliyetlerini yeniden düzenlemelerine sebep olmuştu. 1838'e kadar, demiryollarının tehdidi çok da ciddiye alınmamıştı ama hükümetin demiryollarını teşvik politikaları, deniz taşımacılığı firmalarının 1840'lı yıllarda tehlike altında olduklarının farkına varmalarıyla sonuçlanacaktı (Berneron Couvenhes, 2007: 66-67).

Fransız sörler de İstanbul ve İzmir'e bu gemilerle gelmeye başlamışlardı. İlk ikisi henüz ihtida etmiş Protestanlardı. Çıraklığa kabul edilmek için fazla yaşlıydılar. Bu soruna bir çözüm bulabilmek için sörlerin İstanbul'da Lazaristler'e bağlı olarak bir kız okulu açmaları önerildi. Paris'te birkaç ay eğitim aldıktan sonra 1 Temmuz'da yola çıktılar, 4 Temmuz 1839'da İstanbul'a ulaştılar. 21 Kasım 1839'da da 7 sör de Marsilya'dan İzmir'e doğru yola çıktı. 4 Aralık'ta bu grup İzmir'deki yoksul çocukları eğitmek üzere geldi. Sör Siviragol'un yanına Saint-Méen'de de yardımcısı olan Sör Vincent, Sör Grouhel'in yanına ise Sör Baltimore, Sör Gignoux, Sör Barry ve Sör Mirza (son ikisi İzmirliydi) verildi (Annales 8, 1842: 5-6). Bu tarihten sonra sörlerin sayısı her geçen yıl aratacaktı.

İzmir’de birkaç gün içinde bir eczane, derslikler ve dikiş odası yapıldı. 21 Ocak’ta derslikler ve dikiş odası 100’den fazla kız için çalışmaya başlamıştı. Gelmelerinin ertesi günü İzmir sokaklarında sanki Fransadalarmışçasına serbestçe dolaştıklarını, her din ve mezhepten insanın evine girip çıkabildiklerini ve bu evlerde hayret ve saygı ile karşılandıklarını yazıyorlardı. Sör Siviragol ve Sör Vincent 8 Aralık 1839’da İstanbul’a geçerek Sör Tournier ve Sör Oppermann’a katıldı; son ikisi tarikatın kıyafetlerini elde ederek tarikata intisap ettiler. İstanbul’da kurulan yetimhane 10 çocukla faaliyete başladı. Bu sayı önce 24, sonra 60 ve 1842 itibariyle 100’e çıktı. Gündüzlü öğrenci sayısı ise 150’yi bulmaktaydı (Annales 8, 1842: 10).

Rahibelerin bölgeye gelişleri uzun süredir arzu edilmekteydi. Lazaristler’in nazarında Osmanlı topraklarında gençlerin eğitimi gereksiz görülüyor, genç bir kadının hiçbir şey bilmemesi genel bir kural olarak düşünülüyor, yoksullar her tür sefilliğe maruz kalıyordu. Lazaristler Osmanlı topraklarında yoksullar için hastane, hospiz, yetimhane gibi kurumların var olmadığını düşünüyor ve hem bu eksikliği giderecek hem de dini hizmetler verebilecek rahibelerin bu memlekete faydalı olacaklarına inanıyordu. Bugüne kadar şartlar elverişsiz iken Osmanlı son birkaç yıldır değişim içindeydi ve hayırseverlik faaliyetlerine kapılarını aralamıştı (Annales 5, 1839: xi-xii).

1 Mayıs 1840’ta Paris’ten 6 sör daha yola çıktı ve Marsilya’ya ulaştı. Üçü (Sör Lavéran, Sör de Roys ve Sör Coste) İstanbul’a geçti, diğer üçü (Sör Aveilhé, Sör Reyssset, Sör Leroux) ise İzmir’e gitti Sör Siviragol 1840 senesinde hayatını kaybedince onun yerine Belçika’daki Dinant Hanesi’nden Sör Lesueur onun yerine gönderildi. 1 Mayıs 1841’de daha evvelden Paris’te görev yapmış olan Sör Briquet de Sör de Merlys ile beraber İstanbul’a varmak üzere yola çıktı. Aynı gemide İzmir’e gidecek olan Sör Vilatte, Sör Gélas ve Sör Gosselet de vardı. 21 Ağustos’ta altı sör daha yola çıktı: İstanbul’a gelenin ismi Sör Labat, İzmir’e gelenlerinkiler ise Humbert, Ruello, Lequette, Lavirotte, Gillot ve Jaume idi. Son dördü Sör Gosselet’nin yanına geldikten sonra Yunanistan’a, Santorini’ye yeni bir kurum açmaya gitmişlerdi. İstanbul misyonunu tamamlamak için iki sör daha gönderildi: Villeneuve ve Saché. Santorin’e gidecek olan ve isimleri Bourgade ve d’Aussac olan iki sörle beraber 11 Nisan 1842’de İstanbul’a geldiler.

Nihayetinde 1842 itibariyle İstanbul’daki hane 13 sörü barındırıyor, 100 yetimi yatılı olarak yetiştiriyor, üç gündüzlü sınıfında 400 çocuğa eğitim veriyor, çocuklara atölyelerinde iş öğretiyor, hastalara bilabedel ilaç sağlanan bir eczaneyi işletiyorlardı. Bir Fransız hekim haftada bir ücretsiz yoksul hasta bakıyor ve eczaneden sorumlu iki sör her din ve milletten hastayı evinde ziyaret ediyordu. Bina kilisenin bitişiğindedi ve sörler öğrencilere ayinlerde eşlik ediyordu. Misyonerler ise çocuklara ilmiyal öğretiyor, günah çıkartıyor ve ilk komünyonlarını mümkün kılıyorlardı (Annales 8, 1842: 12-16).

“GALATA’NIN HEKİMELERİ” VE HASTA BAKIMI

İstanbul’daki Lazarist başrahip M. Leleu’nün 18 Haziran 1840’ta Paris’teki rahibelerin genel sekreterliğine yazmış olduğu mektupta verdiği bilgi, İstanbul’daki sörlerin Fransa’dakilerin (başta dua olmak üzere) yaptıkları işlerin küçük ölçekli versiyonlarını yapmakta oldukları yönündeydi. Örneğin Paskalya’da 80 civarı genç kız siyah kıyafetlerini girmiş, gruplar halinde ayrılmış ve ellerinde Meryem Ana ve Azize Filemon’un heykelleri ile hazır bekliyordular. Bu, sörlerin kıyafetlerinin İstanbul’da halk arasında gözükmemesinin ilk örneğiydi. Osmanlı kadınlarından farklı giyinüşleriyle ilgi çekmişlerdi (Annales 9, 1843: 198-200).

Bir kere İstanbul ve İzmir’e yerleştikten sonra sörler öncelikli olarak dispanser, hastane ve ev ziyaretleri ekseninde hasta bakımı; yatılı ve gündüzlü okullar ve yetimhanelerde eğitim ve mesleki eğitim alanında da atölye kurup işletmek görevlerini üstlenmişlerdi. Paul Imbert İstanbul’daki Fransız kurumlarını sayarken *Filles de la Charité*’nin yönettiği ve 1500 öğrenciye sahip 12 adet kurum olduğunu söylemekteydi. Bunlar okullar, eytamhaneler, yetimler için işleyen atölyeler, kreşler, hastaneler, dispanserler, huzurevleri ve hasta bakımevleriydi (Yorulmaz, 2000: 712). 15 yıl sonra cemaat İzmir, İskenderiye, Beyrut ve Şam’da da haneler kurdu, bunların hepsi hızla büyüdü. Bu yıllarda cemaatin Latin Amerika ve Çin’de de faaliyetleri vardı fakat odak noktası yine de Osmanlı’ydı (Curtis, 2012: 89). Rahibeler Mısır’da da 1844’ten itibaren İskenderiye Avrupa Hastanesi’nde, 1847’den itibaren Beyrut’ta, 1856’dan sonra İran’da, 1886’dan sonra Filistin’de de çalışmışlardı (Yorulmaz, 2000: 714).

Yeni bir kente geldiklerinde yaptıkları ilk iş bir okul ve bir hastane ya da klinik açmaktı. Bu ikisi *Filles de la Charité*’nin temel misyonlarını oluşturuyordu (Curtis, 2012: 93). Aynı zamanda bir hemşirelik okulu ve atölye de oluşturuyorlardı. Bu atölyelerde yaşı büyük olan kızlar para karşılığında da yapabilecekleri çamaşırcılık, iğne işi, yapma çiçek imalatı gibi işleri öğreniyorlardı. Fransa’da olduğu gibi ev ziyaretleri de önemliydi. Sadece hasta bakımı ve aynı yardım dağıtımını değil aynı zamanda evlilikleri düzenlemek, ihtiyacı olanlara iş bulmak ve çocukların okula gitmelerini garanti altına almak için de sıklıkla uygulanıyordu. Örneğin İzmir’de rahibeler Türk, Yahudi ve Ermeni evlerini haftada bir kere ziyaret ediyordu. M. Etienne’e göre İstanbul’da da rahibeler sokakta rahatça gezebiliyordu (Yorulmaz, 2000: 714). Dr. Verrollot İstanbul’daki sörlere için de aynı bilgiyi vermektedir: Yoksulların yaşadığı mahallelerde rahatlıkla dolaşmakta, Müslüman, Yahudi ve Protestan ve Katolik Hristiyanların evlerine girip çıkmaktaydı (Dr. Verrollot, 1857: 79).

Müslüman, Hristiyan ve Yahudi evlerine erişimlerinin olması, kadın misyonerlerin daha evvelden sadece erkek rahiplere açık olan bölgelere davet edilmelerinin temel nedeniydi. Ev ve aile dini ve kültürel hayatın merkezi kabul edildiğinden dini faaliyetlerde kadın ve çocukların esas aktörler olarak görülmesi doğal karşılanıyordu. Özellikle Müslümanların oturduğu haneler nüfuz edilemez görüldüğünden hem Protestan hem Katolik misyonerler kadınlara özel rol

atfediyordu (Curtis, 2010: 170). Kadın olarak, dini cemaatlere mensup kadınların varlığı, rahiplere kıyasla, daha az rahatsız ediciydi. Dolayısıyla 19. Yüzyıl Fransa'sında misyonların kadınlar tarafından yoğunlukla gerçekleştirilmesi hem siyasal olarak hem yarattıkları imaj açısından anlamlıydı (Curtis and Dorothée, 2010: 9).

İlk yıllarında sadece kendi hanelerinde hizmet veren sörler M. Etienne'in de ısrarıyla Pera ve Galata sokaklarına çıkmaya başlamışlar ve hasta ve yoksul bakımıyla Müslüman halktan da kabul, hatta ilgi görmüşlerdi (Piolet, 1902-1903: 74-75). Yatılı ve gündüzlü olarak okuyan Katolik, Rum, Ermeni, Musevi ve Müslüman kız çocuklarının sayısının giderek artıyordu fakat hayirevi çok ağır geliyordu. Küçük kızlar yoksullara dağıtılacak olan kıyafetleri dikiyordu. Kızlar ailelerinden aldıkları paranın da büyük kısmını yoksullar ve tutsaklar için ayırmaya çalışıyorlardı. Bir veznedar ve bir sekreter tayin edildiğinden, düzen sağlanabiliyordu. Bir Fransız hekim haftada üç kere ücretsiz olarak hasta bakmaya hayirevine geliyordu, üstelik üç gün, yoksulların taleplerini karşılamaya yetmiyordu. Kendi şifa bulan kişi, başka hastaları getiriyordu (Annales 9, 1843: 203-211).⁴

Haftada birkaç kere, her biri beş altı saat süren ziyaretler yapıyorlar; evlerde ziyaretle beraber aşı da yapıyor, onlarla beraber iki hekim ücretsiz olarak hasta bakıyordu. Sörler pansuman yapıyor ve aralarında genç ve yaşlı her inanıştan günde en az yüz elli, kimi zaman iki yüz civarında hastaya bakıyorlardı. Hastaların çoğu doktordan ziyade sörlerin bakımını talep ediyordu. M. Leleu bu durumun Doğu'da tıbbın gizemli ve doğaüstü olarak algılanmasından kaynaklandığını düşünüyordu: Sörlere en onmaz vakaları getiriyorlardı. Bu arada İstanbul'daki Katolik cemaat sörlere ittifaka girişmiş, iki çekiliş organizasyonu yapılmış ve hem diploması hem de üst sınıf mensuplarının dikkatleri çekilmiş ve aynı organizasyonun bir sonraki sene de tekrarlanmasına karar verilmişti (Annales 10, 1845: 7-13).

Sörlerin verdiği en temel hizmetlerden bir tanesi, hastane hizmetiydi. Hasta bakımı faaliyetinin amacı Fransız hastaları ve düşkünleri ücretsiz, denizcileri ufak bir ücret karşılığında bakmaktı. Kendilerine ait hastaneleri olmayan yabancılar da buradan istifade edebiliyordu (Annales 13, 1848: 568). Sörlere önce 1845'te kendi *Providence* evlerinde 10-12 yatak kapasiteli küçük bir hastane tesis etmişlerdi. Verilen hizmet, hastanın gelir durumuna göre ücretsiz ya da ücretliydi (Roche, 1989: 91). Taksim'de, 1720'de kurulmuş olan Fransız Deniz Hastanesi'nin yanında, eski veba hastanesi de 1840'ta Galata'daki St Georges Hastanesi'ni de içine alacak şekilde yeniden düzenlenmişti. 1843'te Fransız sefiri vasıtasıyla buranın sörlere verilmesi talep edilmişti. Ağustos 1845'te Montpellier Dükü sörlere tesislerini ziyaret ederek ancak yarım düzine hastaya bakabildiklerini

⁴ İstanbul'daki misyonerlerden M. Fouregay'ın ifadesine göre sörlere tarafından eğitilen kızların sayısı 1843'te 400 olmuştu ve önemli bir kısmı Rum'du (Annales 10; 1845: 29).

görünce bu talep yeniden dile getirilmişti. Sefirin eşi Bayan Bourquenet hastanenin idaresinin alınması konusunda ısrarcı olunca 1840'ta Fransız hükümeti Fransız denizciler için tesis edilmiş ve daha evvelden de Polonyalı göçmenleri misafir etmiş olan hastanenin binasını satın almıştı. 1846'da Montpensier dükü İstanbul'u ziyaret ettiğinde Fransız sefiri Baron de Bourquemey'e hastaneyi sörlere tahsis etmesini tavsiye etmişti. Bu tavsiyenin kabulüyle beraber kimsesiz çocukların bakımına yönelik hizmetlere hastan bakımı ile eğitime yönelik hizmetler de eklendi. Sörlerin gelişinden önce çok az sayıda hastaya bakabilen hastanenin hasta sayısı giderek arttı: Başlangıçta 12 olan yatak sayısı 70'e kadar çıktı (Gilbrin, 1977: 142).

15 Haziran 1846'dan itibaren sörler bilfiil Taksim Fransız Hastanesi'nde görev almaya başladı. 1846'da hastane 75 hasta kabul etti. Bir sene sonra her milletten 245 hastaya bakılmaktaydı. Genel olarak bakılan hasta sayısı 20-30 civarındaydı. 1847'de hastanenin dispanseri yoğunlaştı ve sörlere tarafından 540 hasta ziyareti gerçekleştirildi (Roche, 1989: 92). 1848 kolera salgını hastanenin boşaltılmasına sebep oldu zira binaları iyi havalandırılmıyordu (Gilbrin, 1977: 142).

Galata dispanseri sörlere ve bölge halkı için büyük önem taşıyordu. Ev ziyareti ve aşı uygulaması yapılıyor, günde 150-200 hastanın bakılıyordu. 1842-53 yılları arasında dispanserde toplam 669,762 kişi muayene edilmişti. Bu kişilerin 442,910'u erkek; 226, 852'si kadındı. 130,916 kişi de evinde bakılmıştı (Dr. Verrollot, 1857: 78-84). 1845'te 300'den fazla hastaya üç sörlere tarafından pansuman yapılıyordu. Onlara bir kadın eczacı ve hekimler eşlik etmekteydi. 1847-48'de tüm biçimlerde bakım alan kişi sayısı yılda 70,000'i buldu 1849'da 60,000 hasta dispanserde tedavi edilmişti. Eczane için ise çoğu Türk olmak üzere rakam günde 500 civarındaydı (Roche, 1989: 92-93). Dispanserde tedavi gören erkeklerin çoğunluğunu Rumlar, dörtte birini Türk ve Ermeniler, kalanını da Frenk ve Yahudiler; kadınların ise yarısını Türkler, beşte birini Yahudiler, biraz daha azını Ermeniler 500-600 kadarını Frenkler oluşturuyordu. Fransız Hastanesi'nin içinde bir başka dispanser açılsa ihtiyaç karşılanabilirdi (Annales 11, 1846: 132-133).

Sörlere Lesueur hasta bakımı işinin çok verimli olduğunu söylüyordu. Bu durumu bir yandan hasta bakımının her millet karşısında sohbet ve eğitimin kapılarını açmasından dolayı sevindirici buluyor, bir yandan da çok fazla kişinin başvurmasından dolayı (o ay için 6-7000 kişinin geldiğini iddia ediyordu) da ürkütücü olarak görüyordu. Sörlere sokakta dolaşırken Müslüman kadınlar ateşleri olduğunu işaret ederek onların yollarını kesiyor, erkekler onları hastalarına götürürken en iyi kıyafetlerini giyiyor, çocuklar onları « tabibe » (*les médecines*) diye çağırıyorlardı. Günde 300'den fazla hasta bakmalarına rağmen, başvuru sayısı bakabileceklerinden fazla olduğundan büyük kısmını geri çevirmek zorunda kalıyorlardı. Bu nedenle Paris'ten takviye istiyordu (Annales 10, 1845: 40-41). Sakinlerinin Müslüman ve Yahudilerin oluşturduğu bir köyde sörlere gittiğinde yırtık

pırtık kıyafetler içindeki insan fakirhanelerinden çıkıp « işte Galata'nın hekimleri ! » diye bağıyorlar, meydana toplanıyorlar, kadınlar iyileşmeleri için çocuklarını getiriyorlardı (Annales 11, 1846: 347). Sör Merlin bir kişinin dişini, diş çekmeyi bilmediğini ve bilen sörü beklemesini söylemesine ve hastaya ağrıkesici vermesine rağmen onun ısrarı üzerine çekmek zorunda kalmıştı. Hasta “hepiniz âlimsiniz, hepiniz hekimsiniz” diyordu (Annales 14, 1849, 682).

15 Haziran 1846'da 6 sör Pera'ya gelmişti. 1846 yılı sonunda hastanede 75 hasta bakılmış, 22 Haziran'da dersler başlamış ve ilk günlerde 30 olan öğrenci sayısı Temmuz ayı sonunda 162 olmuştu. Ekim ayının sonunda 12-15 kadar kolera vakası olmuş, bunların 4'ü hayatını kaybetmişti (Annales 13, 1848: 567-573). Yıllık 800 frank'a bir ev kiralamışlardı. Dersler için iki sör davet etmek gerekmişti ve 1847 yılı boyunca üç sör sadece derslerle ilgilenmişti. Sörlerin baktığı hiç Türk kız çocuğu yoktu. Dispanserden sorumlu olan sör de yokluktan şikâyetçiydi. Buraya çok fazla Türk geliyordu: 1847 yılı boyunca her tür işlem için gelenlerin sayısı 11,552 iken ev ziyaretlerinin sayısı ise 540'tı (Annales 13, 1848: 574-577). Mayıs 1848'ten itibaren önce Türk hastanelerini, sonra Fransız Hastanesi de dahil diğerlerini koleralılar doldurmaya başlamıştı. Mayıs'tan önceki aylarda da birkaç vaka görülmüştü de bu seferki tam bir salgındı, hastanede bulunduğu herkesi kırıp geçiriyor, yakaladığını birkaç saat içinde öldürüyordu. Hekimler dar ve havasız olduğundan hastaneyi boşaltmışlardı, geriye sadece sörler ve evsiz yatakları kalmıştı. Sörlerin tek yapabildiği ise hastaneyi elden geldiğince temiz tutmak olmuştu. Hiçbiri şimdilik hastalığa yakalanmamıştı (Annales 13, 1848: 578-579).

Eylül ayında bir fırtına ve sağanak atlatılmış, yeni bir ev kiralanmak zorunda kalınmıştı. Bu yeni evden hasta ziyaretleri yapılmaya başlanmış, kolera vesilesiyle köylülerle ve civarda yaşayanlarla tanışılmıştı. Hastaların yanına gitmek uzun sürüyordu çünkü çoğunlukla yürüyerek, bazen atla, karşı kıyıya geçilecekse de kayıkla gidiliyordu. Çoğunlukla karşılaştıkları şey sefalet ve terk edilmişlik oluyordu. Gittikleri yerlerde itibar görüyor, kahve gibi küçük hediyelerle karşılanıyorlardı. En çok minnettarlık gösterenler Türklerdi. Askerler de dispanserlerine rağbet gösteriyor ve hastalarına baksınlar diye sörleri kışlarına davet ediyor ve yolda onlara eşlik ediyorlardı (Annales 14, 1849: 682-688). 1849 yılına gelindiğinde dispanserde çoğunlukla Türklerin oluşturduğu 58,426 kişi, revirde ise 12'si Türk olmak üzere 95 kişiye bakılmıştı. Gerçekleştirilen ziyaret sayısı 10,372'ye; yardım ulaştırılan kişi sayısı ise 47,450 kişiye varmıştı. 450 öğrenci yatılı ve gündüzlü olarak eğitiliyor, 22 yetime ve 25 kimsesiz çocuğa bakılıyordu (Annales 15, 1850: 333).

YETİMLER, KİMSESİZLER VE CEMAATLER: EĞİTİM

Hasta bakımı ve atölyelerin dışında sörlerin İstanbul'da üstlendikleri bir diğer iş, eğitimdi. M. Leleu Ocak 1846 yılında merkeze gönderdiği Türkiye, Yunanistan ve İran Raporu'nda sörlerin faaliyetlerini de özetliyordu. Bu tarih

itibariyle İstanbul ve İzmir’de iki okul açılmıştı, buralarda Fransızca öğretilmekteydi fakat 350’şer kişilik kapasiteleri ihtiyacın altındaydı. Galata’daki mevcut okula Pera’daki çocuklar mesafeden dolayı gidemiyordu. Burada açılacak yeni bir okuldaki istifade edilebilirdi (Annales 11, 1846: 118).

Ermeni ve Rumların Fransızca öğrenmek için şevkleri takdire şayandı. Capucin’lerin sadece İtalyanca eğitim veren bir okulları olmadığından onlar da çocuklarını bu okullara göndermek istiyordu. Fransızca Osmanlı İmparatorluğu’nun resmi Avrupa diploması dili olduğundan, bu dili öğrenen reaya mensubu tercüman olarak kolaylıkla iş bulabiliyordu. Sörlerin okullarından çıkan pek çok genç bu şekilde iş bulabilmişti. Aynı kolaylıklar ticaret hayatı için de geçerliydi. Deniz yollarının gelişmesi ve Osmanlı iç yasalarının esnekleşmesi ticareti canlandırıyor ve gündün güne Rumlar ve Ermeniler Fransızcaya daha fazla ihtiyaç duyuyorlardı. Keza, Mehmet Reşit Paşa gibi Fransızca’yı yerinde tatbik eden aydınlar vasıtasıyla Müslümanlar arasında da dil yaygınlaşıyordu (Annales 11, 1846: 119-120). Keza sörlerin ve Fransız hükümetinin İstanbul’un burjuvazisiyle ilişkilerini sağlamlaştırdığı görülmektedir. Her yıl hayır için çekiliş yapılmakta ve bu çekilişe Fransız sefiresinden padişahın damadına kadar pek çok kişi katılmaktadır. 1846 çekilişi için sadrazam Mustafa Reşid Paşa katılmama gerekçesini sunan Fransızca bir mektup göndermişti Üstelik o yıl, toplam 450 hediye arasında Fransa Kraliçesi’nden gelen bile vardı (Annales 11, 1846: 342-343).

Sörlerin İstanbul’daki okullarında 130 yatılı, yaklaşık 300 gündüzlü öğrenci eğitim alıyordu. Başka bir muhitte bulunuyor olsalardı bu rakam daha bile artabilirdi. Su anda buldukları yer kalabalık, yerel halkın yoğun olarak yaşadığı, deniz ulaşımının merkezi bir yer olarak hayır işlerine uygun bir yer olsa da Frenkler için çok uygun değildi. Fransız Hastanesi’ne yerleşmeleri ve burada yeni bir okul açmaları durumunda bu sorun aşılabilirdi (Annales 11, 1846: 123). 18 Ağustos 1847’de sörlere Bebek’te bir kurum açtı, burada 6 sör vardı ve burada hem hastalara hem yetimlere bakılıyordu. Sörlerin idaresine geçer geçmez, Pera Fransız Hastanesi’ne ek olarak bir başka okul daha açıldı. Burada da ders yılı başladığında 2 tanesi Yahudi olmak üzere çeşitli dinlere mensup 162 çocuk vardı. 1847’de çocuk sayısı 275 idi. 1850’de Galata, Bebek ve Pera’da 715 kız eğitim alıyordu, yatılı sayısı 160’tı (Roche, 1989: 101).

Hem Bebek’te hem de İzmir’de yeni kurulan kolejlerde eğitimi Fransız üniversite seviyesine yaklaştırmak, aynı zamanda ülkenin ihtiyaçlarına da cevap vermek hedefleniyordu. Bebek Koleji’nin öğrenci sayısı 1844’te 45’ten 70’e, 1845’te ise 100’e çıkmıştı. Amaç, devletin dragomanların bu okullardan yetişmesiydi. Bu nedenle müfredatı Osmanlı-Avrupa diplomatik ilişkilerini içeren bir tarih dersi konması gündeme getirilebilirdi. İstanbul’daki matbaada Fransızca, Latince, İngilizce, İtalyanca, Yunanca, Ermenice ve Ermenice-Türkçe eserler basılıyordu. Halihazırda baskıda Fransızca-Yunanca bir sözlük, öğrenciler için alıştırmalar, bir Fransızca-Türkçe gramer özeti, Yunanca bazı dini eserler ve

Annales'in girişi vardı. İstanbul'da 300 küçük kıza ücretsiz olarak eğitim veriliyor, 180 kıza da giyecek yardımı yapılıyordu. 130 yatılı kızın 50'si yetimdi (Annales 11, 1846: 126-133). Gündüzlü okulu 4 sınıf ve 1 dikiş atölyesinden oluşuyordu. Öğrencilere öncelikle dil öğretiliyor, onun ardından ahlak ve Hristiyanlık öğretiliyordu (Annales 11, 1846: 186-188).

Bebek'teki okula hem bölgenin Katolik çocukları hem de bazı Ermeni çocuklar gidiyordu. 15 kadar Rum kıza da aileleri tarafından okula yazdırılmıştı fakat kısa bir süre sonra Rum rahiplerinin talepleri üzerine buradan ayrılmışlardı. Bu öğrencilere ek olarak az sayıda yetim kız da kabul edilmişti. Bölgede yaşayan yoksullar, hatta Boğaz'ın karşı yakasında yaşayanlar buradaki dispansere getiriliyorlardı (Annales 13, 1848: 16-17).

SONUÇ

Fransız misyonerleri büyük sayılarla Osmanlı topraklarına girmeye ancak 1860'lı yıllarda başladılar. Bunun önemli sebeplerinden birisi Fransa-Lübnan arasındaki ipek ticaretinin bu dönemde başlaması ve Fransızların çıkarlarının bu alanda yoğunlaşmasıydı. Bir diğer sebebi ise Fransa'daki gelişmelerle ilgiliydi: Yüzyıl ortalarına kadar Fransız rahip ve rahibelerin, kısmen 1848 devrimi sonrasında burjuvazinin ruhban sınıfına verdiği itibarın artışıyla bağlantılı olarak, misyoner faaliyetlere bürünme isteği yoktu (Burrows, 1986: 115-116). *Filles de la Charité* özelinde konuşulursa, kendi istatistiklerini düzenli olarak tutmaya ancak 1920'li yıllarda başlamışlardı (Thobie, 1966: 387).

Dolayısıyla bu makalede bahsedilen dönem, Fransa merkezli bir kadın misyonerlik cemaatinin Osmanlı topraklarında ilk kabul görmeye başladığı yılları anlatmaktadır. Cemaatin yıllıklarından ve mensuplarının anlatılarından yola çıkıldığında; eğitim hizmetleri açısından İstanbul gayrimüslimleri, sağlık hizmetleri açısından ise tüm İstanbul halkı arasında görülen ihtiyacın kısmen karşılanmaya çalışıldığı görülmektedir. Rahibelerin varlığı, Fransa merkezinin hedeflediği ve de kapitülasyonların müsaade ettiği biçimde, erkeklerin giremediği alanların Fransız dindarlarına açılmasıyla ve her milletten Osmanlı tebaasının bu hizmetleri talep etmesiyle sonuçlanmıştır.

KAYNAKÇA

Annales de la Congrégation de la Mission, Vincentian Journals and Publications.

Abulafia, D. (2011). *A great sea: A human history of the mediterranean*. Oxford University Press.

Berkes, N. (2002). *Türkiye'de çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Berneron Couvenhes, M. F. (2007). *Les Messageries Maritimes: l'Essor d'une grande compagnie de navigation française, 1851-1894*. Paris: Presses de l'Université Paris-Sorbonne.

Bozkurt, A. (2011). Fransa'nın Osmanlı Devleti'ndeki Katolikleri himaye hakkı ve bunun sona ermesi. *Tarih Dergisi*, 52 (2010 / 2), 123-150.

Burrows, M. (1986). 'Mission civilisatrice': French cultural policy in the Middle East, 1860-1914. *The Historical Journal*, 29 (1), 109-135.

Curtis, S. (2010). *Civilizing habits: Women missionaries and the revival of French empire*. Oxford University Press.

Curtis, S. & C. Dorothée (2010). A la découverte de la femme missionnaire. *Histoire, Monde et Cultures Religieuses*, 4 (16), 5-18.

Curtis, S. A. (2012). Charity begins abroad: the filles de la charité in the Ottoman Empire. O. White and J. P. Daughton (Der.), *In God's Empire: French missionaries and the modern world* içinde (ss. 89-108). New York: Oxford University Press.

Davison, R. (2016). *Osmanlı-Türk tarihi (1774-1923) Batı etkisi*. Alfa Yayınları.

Diebolt, E. (2013). Prémices de la profession infirmière: de la complémentarité entre soignantes laïques et religieuses hospitalières XVIIe - XVIIIe siècle en France. *Recherche en Soins Infirmiers*, 113 (2), 6-18.

Eldem, E. (2006). Capitulations and western trade. S. N. Faroqhi (Der.), *The Cambridge history of Turkey III: The later Ottoman Empire, 1603-1839* içinde (ss. 283-334). Cambridge University Press.

Ergin, O. N. (1977). *Türkiye maarif tarihi cild 1-2*. İstanbul: Eser Matbaası.

Findley, C. (2011). Tanzimat. R. Kasaba (Der.), *Türkiye tarihi, modern dünyada Türkiye cilt 4: 1839-2010* içinde (ss. 37-69). İstanbul: Kitap Yayınevi.

Frazer, C. A. (2009). *Katolikler ve sultanlar: Kilise ve Osmanlı İmparatorluğu 1453-1923*. Küre Yayınları.

Gilbrin, E. (1977). Les médecins français et les filles de la charité dans les hôpitaux de Constantinople; communication de la société française de l'histoire de la médecine. *Histoire des Sciences Médicales*, 11 (3), 141-151.

Glutz-Ruedin, B. (2014). *Hirondelle d'Allah: une cornette en mission au pays des sultans*. Editions Saint-Augustin.

Haydaroğlu, İ. P. (1990). *Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancı okullar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Jones, C. (1989). *The charitable imperative: hospitals and nursing in Ancien Regime and Revolutionary France*. London and New York: Routledge.

Langlois, C. (1984). Le Catholicisme au féminin. *Archive de Sciences Sociales des Religions*, 57 (1), 29-53.

Piolet, J. B., Ed. (1902-1903). *La France au dehors: les missions Catholiques Françaises au XIXème siècle, missions d'Orient*. Paris: Librairie Armand Colin.

Roche, M. (1989). *Education, assistance et culture françaises dans l'Empire Ottoman (1784-1868)*. İstanbul: Les Editions Isis.

Thobie, J. (1966). Les intérêts français dans l'Empire Ottoman au debut du XXème siècle étude de sources. *Revue Historique*, 235 (2), 381-396.

Toprak, Z. (1992). Modernization and commercialization in the Tanzimat period: 1838-1875. *New Perspectives on Turkey*, 7, 57-70.

Tulasoğlu, G. (2015). Tarihın tarihsizleştirilmesine örnek olarak Kapitülasyonlar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 32 (2), 249-263.

Verrollot, D. (1857). Notice historique sur les institutions Françaises de charité publique à Constantinople. *Gazette Médicale d'Orient*, 1 (5), 77-84.

Yıldırım, N. (2014). *Savaşlardan modern hastanelere Türkiye'de hemşirelik tarihi*. İstanbul: Vehbi Koç Vakfı.

Yorulmaz, Ş. (2000). Osmanlı-Fransız ilişkileri çerçevesinde Osmanlı topraklarında açılan Fransız kültür kurumları ve bunların meşruiyet kazanması (19. Yüzyıl-20. Yüzyıl başları). *OTAM*, 11, 697-768.